

Brand!

Jan van der Heyden, schilder en uitvinder

Het Rijksmuseum organiseert de eerste monografische tentoonstelling over Jan van der Heyden in Nederland sinds 1937. Van der Heyden behoort tot de belangrijkste 17de-eeuwse schilders van Nederlandse stadsgezichten. Daarnaast was hij bijzonder gefascineerd door brandbestrijding en is hij tot op de dag van vandaag bij velen bekend als de uitvinder van de brandslang. In de tentoonstelling in het Rijksmuseum wordt de veelzijdigheid van Van der Heyden, ook wel de Nederlandse Leonardo da Vinci genoemd, belicht. In het eerste deel is een hoogwaardige selectie van veertien schilderijen te zien afkomstig uit musea en particuliere verzamelingen in Europa en de Verenigde Staten. Het tweede deel van de tentoonstelling is gewijd aan zijn dramatische tekeningen en prenten van stadsbranden. Bovendien wordt zijn beroemde *Slang-Brand-spuitenboek* uit 1690 tentoongesteld, samen met een vroeg exemplaar van de slangbrandspuit. De expositie is van 2 februari t/m 30 april 2007 te zien in de Philipsvleugel van het Rijksmuseum en gemaakt in samenwerking met het Bruce Museum in Greenwich (VS).

Geïdealiseerde stadsgezichten

Jan van der Heyden (Gorinchem 1637-1712 Amsterdam) behoort tot de belangrijkste pioniers van het geschilderde Nederlandse stadsgezicht uit de 17de eeuw. Zijn schilderijen van grachten, kerken, pleinen, kastelen en buitenplaatsen worden gekenmerkt door een opmerkelijk oog voor detail. In een helder kleurenpallet, met subtiele nuances in toon en atmosfeer, schilderde Van der Heyden stadsgezichten in dikwijls sterke perspectiefconstructies.

De schilderijen van Van der Heyden werden al in zijn eigen tijd geroemd vanwege hun rijke gedetailleerdheid. Ondanks het ogenschijnlijke naturalisme van de voorstellingen, waarvoor hij vernieuwende hulpmiddelen ontwikkelde, was topografische accuratesse voor Van der Heyden van ondergeschikt belang. Gebouwen werden dikwijls uit hun oorspronkelijke omgeving gelicht en in een andere context geplaatst. Een voorstelling moest in eerste plaats de sfeer van een locatie oproepen. Als grondlegger van het architecturale *capriccio*, een voorstelling van een fictieve locatie, was Van der Heyden een belangrijk voorloper van 18de-eeuwse Italiaanse *vedute*-schilders, zoals de Venetianen Canaletto en Bernardo Bellotto.

Behalve stadsgezichten in onder andere Amsterdam en het Rijnland schilderde Van der Heyden landschappen en enkele stillevenen, waarvan er ook enkele op de tentoonstelling te zien zijn.

Getekende brandverslagen

Laat Van der Heyden in zijn schilderijen de geïdealiseerde, zonnige zijde van de stad zien, de prenten en tekeningen tonen op indringende wijze de duistere, nachtelijke kant van Amsterdam. Uit de tekeningen valt op te maken dat Van der Heyden meestal kort na de ramp een aantal schetsen ter plaatse maakte van de uitgebrande gebouwen. Die tekeningen dienden dan later als bouwstenen en geheugensteun voor de grote, met vele tientallen figuurtjes bevolkte taferelen waarop men de brand in volle gang aanschouwt.

Bijna alle tekeningen van Jan van der Heyden die we nu nog kennen, hebben iets van doen met zijn fameuze *Slang-Brand-sputtenboek*. Het unieke geschrift, voor het eerst verschenen in 1690, behandelt onder andere de calamiteitenbestrijding in geval van brand in de stad Amsterdam waarbij men gebruik maakte van een oude, vaak gevaarlijke en inefficiënte methode van blussen met behulp van leren brandemmers en oude brandsputten. Ook beschrijft Van der Heyden zijn uitvindingen, waaronder zijn belangrijkste vondst de brandslang. Om te laten zien hoe effectief, veilig en bovenal kostenbesparend zijn methode is, geeft Van der Heyden in dit *Slang-Brand-sputtenboek* tot slot een chronologische opsomming van tientallen branden in Amsterdam die hij, naar hij zegt, alle met eigen ogen heeft aanschouwd, te beginnen met de brand van het oude Stadhuis op de Dam in Amsterdam in 1652, toen hij een jongen van vijftien jaar was. Zijn beschrijvingen hebben het directe, journalistieke karakter van ooggetuigenverslagen en vormen dan ook fascinerende lectuur.

De prenten vallen in twee categorieën uiteen: ‘technische’ afbeeldingen, waarop heel gedetailleerd de door Van der Heyden ontwikkelde spuiten zijn weergegeven en ‘journalistieke’, die met veel gevoel voor drama de branden en de trieste gevolgen daarvan in beeld brengen. Hoewel beide groepen hun eigen esthetiek hebben, zijn het vooral de grote taferelen van nachtelijke branden die een onuitwisbare indruk achterlaten. Ze schetsen de brandende stad met haar dicht opeengepakte, veelal nog houten, huizen als een claustrofobische inferno.

Sponsor:

De tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt door ING.

Publicatie:

Bij de tentoonstelling ‘Jan van der Heyden’ (16 september 2006 t/m 10 januari 2007) in het Bruce Museum te Greenwich (VS), is een catalogus verschenen onder de gelijknamige titel.

Auteurs: Peter C. Sutton, Jonathan Bikker, Arie Wallert, Taco Dibbits, Marijn Schapelhouman en Norbert Middelkoop. De editie is Engelstalig en uitgegeven door Yale University Press. Prijs: €64,- . Te koop in de Rijksmuseumwinkels.

30 januari 2007

Voor beeldmateriaal: www.rijksmuseum.nl/persmap

Voor meer informatie:

Rijksmuseum
Afd. Pers en Publiciteit, Elles Kamphuis
Postbus 74888
1070 DN Amsterdam
Tel. 020-6747172/183
Fax. 020-6747001
E-mail: pressoffice@rijksmuseum.nl